

Криміналістична наукова школа професора М. В. Салтевського Національної академії внутрішніх справ

Сергій Чернявський,

д-р юрид. наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2711-3828>, e-mail: 0677443745s@gmail.com

Володимир Юсупов,

д-р юрид. наук, професор, Національна академія внутрішніх справ, м. Київ, Україна,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5216-4144>, e-mail: eusupov1vv@gmail.com

Розглянуто творчу діяльність доктора юридичних наук, професора М. В. Салтевського — видатного українського вченого-криміналіста, засновника криміналістичної наукової школи Національної академії внутрішніх справ, розробника криміналістичної теорії групофікації об'єктів у судовій експертизі, фундатора криміналістичної одорології та судової акустики в Україні, винахідника низки техніко-криміналістичних засобів.

Ключові слова: криміналістична одорологія; судова акустика; визначення групової належності; криміналістична наукова школа.

Forensic Science School of Professor M. V. Saltevsyky at National Academy of Internal Affairs Sergey Cherniavskiy, Volodymyr Yusupov

The paper outlines career of Doctor of Law, Professor Mykhailo Saltevsyky (1917–2009): a distinguished Ukrainian forensic scientist, founder of the Forensic Science School at National Academy of Internal Affairs, author of a theory of forensic class (group) identification of objects, pioneer of forensic odorology and forensic acoustics in Ukraine, and inventor of a number of technical and forensic tools.

Keywords: forensic odorology; forensic acoustics; establishing group affiliation; Forensic Science School.

Михайло Васильович Салтевський — видатний український правознавець, учений-криміналіст, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, відмінник освіти України, полковник внутрішньої служби у відставці.

Тривалий час Михайло Васильович працював у Харківському науково-дослідному інституті судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса, саме тоді під впливом харківської криміналістичної школи М. М. Бокаріуса та В. П. Колмакова він сформувався як науковець. Також у той час розкрилися здібності молодого дослідника до наукової роботи, особливо у галузі фотографічних і фізичних методів дослідження. Водночас із практичною роботою М. В. Салтевський займався педагогічною діяльністю в Харківському юридичному інституті, викладав на Всесоюзних курсах підвищення кваліфікації прокурорсько-слідчих працівників Прокуратури СРСР та інших навчальних закладах.

1971 р. М. В. Салтевський переїхав до Києва, де у жовтні того самого року його призначили в. о. начальника кафедри криміналістики Київської вищої школи МВС СРСР (далі — *КВШ МВС*), а 31.12.1971 р. — начальником цієї кафедри. Наступного року він отримав атестат професора,

а з 1979 по 1988 р. працював професором кафедри криміналістики КВШ МВС (нині — *Національна академія внутрішніх справ*).

У міліцейському виші М. В. Салтевський проводив активну наукову і педагогічну роботу з розроблення та впровадження нових методів навчання на основі програмування і використання технічних засобів, започаткувавши розроблення програмованих завдань для вивчення криміналістики. Його праці «Криміналістична техніка» (1967), «Криміналістична техніка и тактика» (1973) були першими роботами з програмованого навчання і контролю знань у вищих школах МВС СРСР. У 1974—1988 рр. М. В. Салтевський очолював міжвишівську програму розроблення та використання технічних засобів у навчальному процесі в системі вишів МВС СРСР. За його авторством 1987 р. видано унікальну на той час працю «Спеціалізований курс криміналістики (для слухачів вузів МВС СРСР, які навчаються на базі середньої спеціальної юридичної освіти)».

Професор М. В. Салтевський, зосередивши значну увагу на вдосконаленні педагогічної діяльності, багато досліджень присвятив дидактиці навчального процесу: проводив заняття з курсантами і слухачами на курсах підвищення кваліфікації, готував лекції на актуальні теми

розслідування злочинів і визначення особи злочинця правоохоронними органами («Питання щодо судової фотографії», «Ідентифікація та встановлення групової належності», «Основи методики розслідування легалізації грошових коштів, набутих незаконним шляхом», «Судове кінознімання», «Криміналістична одорологія. Робота із запаховими слідами», «Сліди людини й методи їх використання для отримання криміналістичної інформації про злочинця та обставини злочину», «Сучасні можливості дослідження голосу людини в криміналістичній практиці» та ін.), читаючи їх зазвичай без допомоги друкованих варіантів. Тому не дивно, що професор М. В. Салтевський мав заслужений авторитет і повагу слухачів КВШ МВС.

Під час роботи у КВШ МВС М. В. Салтевський започаткував нові напрями у вітчизняній криміналістиці: одорологічні й акустичні дослідження; використання слідів пам'яті у розкритті злочинів, за якими під його керівництвом захищено 2 докторські й 5 кандидатських дисертації, розроблено методики акустичного дослідження звукових слідів, збирання та використання запахів слідів. Ці наукові праці здобули загальне визнання, зокрема за кордоном.

Професор умів організувати та стимулювати активний творчий пошук у слухачьких групах. Він був винахідником техніко-криміналістичних засобів і методів, розробив низку методик дослідження речових доказів, метод виміральної фотографії та ідентифікації звукозаписувальних пристроїв, сконструював судово-метричний фотоапарат ФСМ-1. Мав три авторські свідоцтва на винаходи: фотоапарат судово-метричний (1972), спосіб ідентифікації магнітофонів (1977), методика криміналістичної ідентифікації людини за фізичними параметрами мовних сигналів (1989).

Самостійно та у складі авторських колективів вийшли друком важливі для практики протидії злочинності (здебільшого інноваційні) праці М. В. Салтевського: «Криміналістична одорологія», «Методика ідентифікації мовця за параметрами спектральних переходів мовних сигналів за допомогою спеціального обчислювального комплексу», «Сліди людини та прийоми їх використання для отримання інформації технічними засобами під час попереднього слідства», «Збирання криміналістичної інформації технічними засобами на попередньому слідстві» тощо [1, с. 363].

Під керівництвом М. В. Салтевського у криміналістиці закладено основи відео- та фоноскопичних досліджень, до розроблення яких залучали фахівців-практиків і науковців КВШ МВС (переважно викладачів кафедри криміналістики).

За 17 років роботи у провідному вищому навчальному закладі системи МВС професор М. В. Салтевський створив криміналістичну наукову школу, основні напрями досліджень якої відображено у тематиці захищених під його керівництвом дисертацій [2].

Зокрема, дослідження окремих аспектів криміналістичної техніки відображено у кандидатських дисертаціях К. В. Скибицького «Теоретические основы получения информации о преступнике из материальных источников на предварительном следствии» (1974), В. Ф. Щербатова «Фотографические измерительные методы фиксации доказательств на месте происшествия» (1979), М. М. Лисова «Специальные исследования вещественных источников информации в стадии возбуждения уголовного дела (по материалам аппаратов БХСС)» (1985), З. М. Ломако «Измерения в криминалистике: научные основы, современные возможности и сферы применения» (1988), П. Ю. Тимошенка «Тактические и технические аспекты обнаружения и использования идеальных отображений в криминалистике» (1988).

Проблеми криміналістичної тактики під керівництвом професора М. В. Салтевського розробляли М. К. Кузьменко у дисертації «Систематизация неотложных следственных действий при расследовании краж, грабежей и разбойных нападений» (1978) і П. Д. Біленчук — «Криминалистическое прогнозирование поведения обвиняемого на предварительном следствии» (1983).

Наукова школа М. В. Салтевського не залишила поза увагою дослідження актуальних питань криміналістичної методики, результати яких висвітлено в наукових працях К. Т. Мирзи «Теоретические основы и практика расследования хищений в предприятиях, учреждениях и организациях культуры и искусства» (1982), А. О. Єрохіна «Расследование хищений в системе материально-технического снабжения (по материалам УССР)» (1983), В. К. Чаюка «Исследование связей элементов криминалистической характеристики для построения методики расследования краж государственного и общественного имущества (по материалам Украинской ССР)» (1985), В. Д. Берназа «Методика расследования краж народнохозяйственных грузов на морском

транспорте» (1986), О. П. Дубового «Типичные следственные ситуации и криминалистическая характеристика в методике расследования краж с проникновением в жилище (по материалам Украинской ССР)» (1986), О. Б. Камоцького «Методика расследования хищений, совершаемых в научно-исследовательских и проектных организациях (по материалам Украинской ССР)» (1988).

Широкий діапазон наукових пошуків і значний досвід практичної діяльності дали змогу М. В. Салтевському ґрунтовно досліджувати проблеми судової експертизи. Спільно з ним цю проблему досліджували його учні: М. М. Шульга «Комплексная идентификационная экспертиза следов колюще-режущих орудий» (1977), Л. І. Громовенко «Криминалистическое исследование средств и материалов звукозаписи» (1978), Ю. Ф. Жаріков «Анализ-синтез речевых сигналов в целях идентификации человека в криминалистике» (1983).

Розвиток наукової школи М. В. Салтевського продовжили його учні та послідовники, багато з яких стали докторами юридичних наук: В. М. Мешков «Установление аспекта времени при расследовании преступлений» (1990), Ю. В. Ящури́нський «Криминалистическая диагностика звуковой среды» (1990), В. Я. Лукашенко «Криминалистические средства и методы предоставления информации на предварительном следствии» (1992), К. І. Бе́ляков «Совершенствование информационного обеспечения расследования преступлений на базе АИЛС (автоматизированных информационно-логических систем)» (1993), В. Г. Хахановський «Криминалистическое исследование средств и материалов видеозаписи» (1993), О. В. Одерій «Розслідування злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів» (1997), М. Г. Чернець «Проблеми автоматизованого пошуку в інформаційних масивах осіб за їх портретними зображеннями» (1997), С. Ю. Петряєв «Криміналістичне дослідження

підроблених іноземних паперових грошей» (1999), В. М. Шевчук «Проблеми методики розслідування контрабанди» (1999), М. О. Головецький «Тактика узнавання і впізнання на попередньому слідстві» (2002), Д. Д. Бегов «Сучасні технології в судовій акустиці (проблеми автоматизації експертних досліджень)» (2003), М. Л. Комісаров «Криміналістичне дослідження замикальних технічних засобів» (2006), Л. В. Борисова «Транснаціональні комп'ютерні злочини як об'єкт криміналістичного дослідження» (2007), Я. А. Соколова «Основні положення методики розслідування викрадення людини» (2009).

Провідні напрями наукових досліджень криміналістичної школи професора М. В. Салтевського: загальна теорія криміналістики, судова експертиза і криміналістична техніка (зокрема, ідентифікація та групуфікація, криміналістична фотографія та одорологія, судова акустика).

Розроблені у науковій школі професора М. В. Салтевського засоби та методи вимірювального фотознімання, судової акустики, криміналістичної одорології та відеофоноскопії, основи методики дослідження електронних документів, тактичні прийоми огляду комп'ютерних засобів стали новаторськими у криміналістичній науці та правозастосовній практиці. Вони донині складають основу сучасного техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень (зокрема, воєнних злочинів).

Перелік джерел посилання

1. Чернявський С. С., Юсупов В. В. Професор М. В. Салтевський — відомий криміналіст і талановитий педагог (до 100-річчя від дня народження). *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. Вип. 4. С. 360—366.
2. Юсупов В. В. Наукова спадщина професора М. В. Салтевського (до 100-річчя з дня народження українського вченого-криміналіста). *Криміналістичний вісник*. 2017. № 1 (27). С. 212—221.